

Dialekt- och folkminnesarkivet

Uppsala

11580

SÖDERMANLAND

V. Vingåker

5/3 1938

Lundström, Johanna, 1938

Svar på ULMA:s frågelista M 132 Bär och frukter
i hushållet

51 bl.4:o

Exc. OSD

11580

1. Blåbär, Lingon, Hallon, Embär, samt Oclon om det var brist på Blåbär, Blåbären torka di mest i solen, eller i svag ingsverme på alla, en träläcka med låga kanter, med tunna ribbor till botten, så att det var springor mellan ribbor, sockertugga prappor, eller garnprappor lades under bären, när di var torra blästes di torra bladen bort, masken kanske också var torr så följde med löven, sen förvaras di torra Blåbären i tygpåsar. Av Blåbären baka di Blåbärskakor; rågdeg kavlas ut små kakor kanterna viktes upp bären lades på sen bladen plockats bort, inget socker ströcles på, en tunnare kaka lades på bären, sen trycktes kanterna till så inte saften kunde sippra ut, di greddes som annat bröd sen di gäst det var mycket morclänt med Blåbärskakans mos kaka di av bären, det äts till pannkaka.

Södermanland
V. Vingåker

2. Blåbär är mjölk äts mycket till nätval i stället
för gröt, men när bären varit mogna en tid
torcles ingen plocka dem, för då trodde di att
bären va fulla med mask, då kunde di ju
äta jäb sig.

nätval

Di torra Blåbären måste finnas i varje hem
di var medesin för utsot (Diare), en hand med
torra bär, så mycket som fick rum i handen
när den knejptes tätt ihop, tuggas dessa väl
så blev di bra, behövdes inget annat medel,
men inte råa bär utan torra skulle det vara.
Det kokas mycket fruktsoppa, då skulle en hand
Blåbär leggas i bland frukten to ferga med
det blev så vacker ferg på soppan, det bars
fruktsoppa till sjuka, till dem som kom
flyttande i gränskapet, på bröllop, på
begravningar, på krossningar var det
alltid fruktsoppa med bland retterna.

3. Der bären vesste mycket kalla di bärskogen
bärsköjen. Bläibärsjöle, der di brend göle, di
det sen vesste mycke Bläibär, var det i skogen
mycke på någon plats, kallades Bläibärsskogen.
När på 1840 talet den stora skogen renhögs i
vissa skyfften, di riset brendes, sen blev det mycke
smulltron på somliga skift, somliga blev det
mycke Hallon, di sade di smulltron skyfte.
Hallonskyfte, men var di plocka Lingon så sa
di Lingoskogen, på skifterna vid Sjö, eller vid
herr blev det massor av Lingon, det kalla
di bärställe. Skedevi bona di sade Hallofalle
om halloskyfte, di rodde över Tisnaren till
Särstaholms bärställen, te stor harm för
godsets folk, di sade di som ville ha rett
till bären, vår tiggare kan hållas i si socken
men ingen ville mota dem, di fattiga
tyckte att skogsbären var för dem som ingen

bärsköjen
bläibärsjöle

4. hage eller eng hade, Hallon fans inte på skoga förren på 1880 talet, på gårderna fans mycke stenväsen der vestte hallon, men var ä en akta sitt, gick någon dit, så blev di dännmota, det var likadant med lingonen som vestte i bönders och torparens beteshagar, gick någon dit så blev di dännmota, ja det hende att sten hagla efter dom, ja somliga sköt di efter, lingonen akta di mest ty det var di värdefullaste, i skogen var ärvund-sjukan stor, alla spotta för sitt stello som di hitto på, der fick ingen plocka med, i skogen ville ingen gå ensam, då talas di vick ska ni gå mä ät blåbärs skogen, ska ni gå mä ät lingoskogen, der smulltron vestte mycket, på en plats der di brend göle ä ocllat görsrag, efter röjshörden, blev der mycke smulltron, den platsen fick heta sedan jörsög

5. smultron göle, eljert kallades en plats der det
veste mycke bär bärstelle, der mycket bär
fans, då ä ymnigt må bär, vi ska pläcka
bär, när det var lito bär, här får en gå ä
raskä, här ha di rivi te sej de ticksta nu
får en gå ä raskä etter, när di vilu sig en stund
kalla di sankä krafter. Enbär var mycket
använda till ykdricka samt till medesin
ät djuren, på hösten innan frosten började
skulle enbären tas, di repas i ett säll, ett
par gamla handskar måste di ha på hender
sen ristis sället emellanåt, för te få bort lito
barr ä frön, sen slogs bären i en seck, när di
sen skulle rensas, slogs di på sädesharpan
det var inte alla jordbrukare som hade en säll
di gick till dem som hade, till enbären fick
man dra harpan fort. Enbären blev ej
färdiga te ta förrän di blev mörket tredje året

6. med blomningsåret, när det ryker av buskar
då blommar di, det brukar vara Tingstetid.
Tredje året är di mogna, man akta karta då man
repa av di mogna, vara hur fattigt hem som
helst men nog fans ett krus, eller en kutting,
enbärdricka, det skulle di sjuka fengnas med
hur det bryggdes, bären stöttes i en bykgrita
med en stor trästöt, sen slogs kallt vatten
på över natten, sen syllas massan genom en
entronings handduk slogs på lite mer på
enbärsmost så all smak gick ur, speället kokas
opp skummas, en nypa humle las i, när
dricka blev ljumt slogs gerten som var gäst
i under högljuda skrik ty enbärdricka
var hårdgjäst, skriket satte fart på jäsuingen
det måste höjas väb med det stod ä jäsa ty
eljest, gick kraften bort, de sista enbären jag
tog var 1918 sen har jag inte sett någon tagi.

= bykgrita

= stöt

= syllas

= medan

2. I äldre tider fanns ingen bärrplocknings maskin
i början av 1900 kom de till Vingåker, men
di är inte bra för bärriset påstår folket såna
bär betala jag mindre för säger en som hand-
lat med bär. Alla bär plockades utom
enbären de repas, eller gnoddes av med
handske utan fingrar mulhandske kallas
den, det var hårhandske av kalvskinn
men alla sade vi ska repa enbär i da.

3 Hvar och en som hade beteshagar, hade
rett till bären på sin mark, gick någon
dit, så var alltid någon på utkik å mota
bort dem, gick di inte godvilligt så gick
det hårdhent tillväga med stenkastning
ja även med skutvapen, troligen lösa
skremskott, ty jag har inte hört någon
som blivit skadad i skogen, hade den rett

8. som först hitta en bra plats, då sådes trö
för min plats, sen luckta ingen dit, hvar ä
en fyddle sin plats. Om markägarna plockat
bär så mycket de behövde, då kunde andra
få ta efterskördan, men det var sådana som
gjorde dem någon tjänst i skördetid, eller på ett
annat vis hjälpte dom. På byallmanningen
hade alla lika rätt, den som kom först tog
mest, småbrukare och backstusittare med hela famil-
jen tog första skörden, ty all mögnar inte på en
gång.

4. När bärplockarna skulle ut åt storskoga
talas då vid ä gick många på en gång, då
tog de en smörgås med sig, en stor sten eller
ett berg, ställes då stora korga på, sen hade
då mindre te plocka i, de mindre korga eller
kruka kallades pläckkäppar, va det inte korg
sa då pläck-käppar, hitta då mycke lingen

fyddle
på = håll
på = försvara
de?

kep-köp

9. Då tog kvinnfolket å sej unnerkjötelu bant strump-
bänne åm äppro, sen slog di i kjötelu å bant strump-
bän
de arå bänne i den arå en, sen bars knyto
på ryggen, eller gjordes klav, en härg å ett -klav-
knyto bars ihop med rem eller rep, det kallas
klav med två hopbunni, det bars på ena asseln
då måste någon hjälpa dem byta assel när bördan
var tung å vägen lång, slog någon i kulb å
skelyte ur bår då fick di andra roligt, det var
mest lingen di följdes åt å plocka, blivbären
satte inte folk så stort värde på, så dom
fick di mest ta i haga, rechte di ej till gick
alla stora barn åt blivbärs ställen i skogen
då gick di ihop å tingu sällskap dagen förut,
gammalt folk å barn å ungdom hade
besta tiden to gå å plocka, kavarar plockar inte
bår, men det hende att alla kavarar som gick
i Herrgård, fick lov att plocka vist kvantum

10. Lingon till Herrgårdens köket, en torpare som gjorde tre dagsverken i veckan skulle lämna en fjärling & kannor lingon till Herrgården. Di plockas alldrig förrän i slutet på September då var alla växt mogna, ingen plocka lingon förrän di sluta ta upp potatisen, & den börjas ingen med förrän dagen efter andra marknads dagen, när potatisen var upptagen då började lingofejda, så det blev gjort te frästa börgö må Alvare, rovo vassa best sen då vart mörka netter, allä bönder skulle lämna en hallspan 16 kannor lingon till den Herrgård dit di hörde, det fick Drenge göra. Prestgårstorparna fick lämna en fjärling & kannor innehöll en fjärling, det fick di lämna till Prestgården, priset var på lingon när jag var ung det högsta 60 öre för 8 kannor, en & dels tunna, det var bara Lingon som de

fjärling

jfr torpare
ovan.

11. fick lemnas till Herrgården i skatt.

Smultron köpte di på herrgården, samt lite blåbär, men inga safter eller sylt användes di till, bara, lite torkas, eljest åt di blåbär å mjölk, eller koka mos med lite sirap i ty socker det hade ingen rätt tekaibär, jag har aldrig hört att några mer bär en lingon lemnats i skatt till Herrgården, rekte inte Kårsbären som fanns i Herrgården trädgård di köpte di av godsets folk, men det fanns så mycke Kårsbär, så di körde stora lass till Leppe, när di plöckas av sen rågen skurits, å med han torkas skördas Kårsbären 30 öre kanna ja mindre di gick till Stockholm med båten, det var oppköpare vid Leppe hamn, på 1880 tale börgade oppköpare, åka å hemta bär, inte smultron, dem såldes på Herrgården, samt

12 vid station åt di som bodde der, men det var inte många familjer på 1880 talet.

Min far lamma allt matnyttigt vildt till Herrgård^{en}, alla vilda bär köpte di av oss, vi bodde på bärrik trackt di hade god tid te plocka dit både smultron, blåbär di lingon, på 1880 tala lamma ingen skattbär.

När di började plocka bär sade di alltid, ett bär i kypen Gu bita mej få fulla kypen, två bär i kypen Gulita mej få fulla kypen, tre bär i kypen Gulita mej få fulla kypen. Sen börja di plocka, men fra bär det har ja aldrig hört talas om eller sett någon gammal som gjort, men alla spotta för sin fleck som de hitta, der plocka de som hörde till samma familj. Det var inte alla platser i skogen som var räddigt te ställa korga på, det var höga stenar, eller ett slett berg, för en del berg

13. akta folk sig för, de hade en gamla hört, hur
det braka i bergen, ä att folk blivit bergtagna,
på den trackt jag kenne, var Kobungsberga di
farligaste, di stupar med slät vegg ned i Vestervik
sjö i Vesterviks bage, ä har fått sitt namn av
att der Oppsala skola nu är, förr Särsteholm
haft kobungnar, vid det berget tordes vi aldrig
plocka blåbär, der vaxte inga andra bär, det
var ingen som våga gå upp der från baksida
från sjön är berget slät vegg inte en spricka
inte en skrevla eljert, men ändå säg di berg
gubben der på 1850 talet.

På Bärle skog blev en flicka från Bärle, när
hon plocka bär i närheten av Sandvik der
det fins säna bergpartier emot Tisnaren så
blev hon bergtagen, di leta efter henne i tre
dagar, den tredje lyste di efter henne men
då kom hon, men kunde inte tala på länge.

14. Det talas Skogvaktar enkian som var för oss, hon
het Annicka Perso hon talas om det för mig 1878.

Runnhella bergen fans även berggubbar i
ja der hade di rum, eftersom gamla prästod
derav har di sitt namn, der blev Gjösto Ingrid
bergtagen, men hon kom tilbretta utan att
di lyste efter henne, men hon blev aldrig gift
ä talas sä tokigt ä blandat ihop, ett exempel
ä ja feck ett sänt kalas feck sittä ve högbale
ä feck ätä frucktsäppicä sam släpica, duken stöjica
ikring borde. Ett exempel till, ja va ät Körka i
da, ä hörde nyä Presten, ä han hva sä rar ä
hadde muntäsker på haka, han hade hakskegg.
Hon levde på bärrplockning på sommern samt
spinning på vintern, husrum fick hon av
Greven, ä ris fick hon sä mycket hon elda, sist
på 1890 talet akordercis hon ut på socknen.

högbäl-s

15. En pels ä handlsk skredlare bodde i en liten
stuga på Gärings egor stugan het Gärings-
lund, på sommaren gick han ä plocka bär
dä hade han inget annat göra för bären
fick han matbitar, de mesta bären tog han
i sig själv, han hade en näverskeppa te
plocka i, stenkruka ställde han opp på
Damsbergs berga, men när han kom för
att henta den var hon borta, hur han leta
kitta han inte henne, han gick dä opp på
berget, tog mössan under venstra armen
sen lyste han. E lita rö stenkruka bärkum-
men för Per Larso lilla Gäringslund rö
va ho stenkruka va dä, flamm mä dej
klukdjävel, dä kitta han på krukan, det
är enda gången jag hört hur di lyste, jag
hörd att djur var bergtagna, ä att di kom
tillbretta, genom att di lyste efter dom.

16. Hvar det stora Herrar som blev bergtagna
så ringde di med Kyrkklockor över bergen
en säker metock, men det löns sig ej för
fattilaynar. 11. Det var ingen som gick åt
skogen i plocka bär på Söndagen, ingen
stanna i skogen på hördagen till Hermit,
till det ringde i Kyrkklocka, jag gick ett par
gångar åt hallon skifte klockan två på
Söndagsmorrön, men då var jag hemma
klockan sex, sen gick jag en mil till Kyrka
det skulle ha varit en stor skam om någon
gätt i plockat bär på Söndagen, så många
som kunde gick åt Kyrka, på eftermiddagen
helsa grannar och släkt på varan det var
ingen synel. Det var ingen som ville gå åt
skogen ensam, för di var redda för skogs-
rädd, skulle någon få se henne så var det
Söndags jägarna, då kunne fölle inte vara nära

17. Sinn te gå mä bössa ett slag, när en va ju inte bärta te Gusstjensta, men jag vet tre Söndagsjägare som mött henne bittida en Söndagsmorrön. Det var också farligt te gå ensam i skogen, om de rika te gå över villgräs, då blev di tokiga, då var det bra om di var flere i sällskap, Sjöstu Ingrid var ute för det också, ä fick springa, en hel dag, hon gick alltid ensam i skogen. jag fråga hennes kusin Kerstin i Nyengskund: har Ingrid varit så der från barndomen ä tok, ho vart så der, sen ho va bergtagen ä sen vill ingen kär hand, hon var så snell ä Gudfruktig, ä sag bra ut, men var skemad för livet, ett orginab.

13. I min barndom, fans det inte fruktträäd på mer en ett ä annat ställe, ett äppleträäd eller ett päronträäd, alldrig skars di ur, alldrig

18. alldrig grävdes ikring den, sin näring fick
det av det som slogs ut från boningshuset,
det stod inte långt från stuga, man hör
på gamla visor: fågeru satt i Päröträ han
sjöng så vacker viså. ja skulle gå te Annickä
på sjä, ho låg på läfte, äjå låg unner pärö-
trä men skää väl gjorde vi, således fans
bara ett träd, fans det, ett av vardera slage
då var det nog, törkfrukt köpte di på Åsens
marken, en fot eller halspan, all frukt törkäs
oskalä, mos kokäs allri, fruktsappi då va
inte vändläsmat, bara te kalas ä helger va
då. Min farfar satte ikring si husmans
stugå 1863, ett päröträ, ett appelträ, ett klarbärs
trö, närå krikonträn, en fläderbuske, en tibast
buske, men så fick stugan namnet trägers-
stuga. Min morfar byggde si husmansstugå
1860 men inte ett träd planterade han, inte en

fågeru

såa

törkfrukt
halspan

vändläsmat

19. bärbuske, men vid gårdsfönstre, stod en äbrud
en renfana buske, det var tehans te tavär när
di gick ut Tjörka. När min morfar var
bonde, stod utaför stuga två äppelträn, de
en ä högg han ihull säm stog nemst äkern
dä ä better te sä räg på flecken där trä
stog, äpplen ä inget föcläne, dä ä better te sä
räg på biten, men på gärn stog ett mäs Hers-
bärsträn, der på stenbacken mä de stora berge
kunne into räg säis. Dä fans stuger säm into
fans en bärbuske into ett fruktträd, bara
e Ränn. Rönnen hade löcka mä sej troddes.
Det fans tre ställen på Särvstaholms gods, som
into fans en bärbuske into ett fruktträd eller
ett Hörsbärsträd, det var Solberga hagstuga.
Ullevistugan. Sandmostugan, men ett värch
träd, en gammal Rönne stod på gärn eller
tvä Åsker, en på var säla om gårsgrünna, te

födant

rån
löka

20. Hällä Orma från järn, en trau kan inte rinnä
äm der e Asker står sa di gamla.

Hallon, jordgubbar, fans inte planterat på
något ställe, mer en på Herrgård, krusbär
skunt Vinbärbuskar vaxte vildt i stenrösen, i
bland Körsbärsträna, även ve lagärs, i logveg-
ga, di ha plantera sig självt, men jag tror
att folk planterat dem med sin anföring
för v.s. fans var som helst för, ve alla knutar.
Vad gamla stugor stod när jag var barn
ett fruktträd, ett par krikonträn samt
några körsbärsträn. När somliga började
setta mera fruktträd, det var på 1840.
samt 1850 talet, då fick di ett träd för 25 öre
i Lärstavholms trädgård, det var bara di
som gjorde sina lagsverken i trädgården
som började setta träd och blommor, men
det var på som hade lust, för träd och blom-
mor.

21. Den som först anlade en riktig trädgård på Särstaholms gods, det var bokbindaren hos blinde Exslensen på Särstaholm, Anpsjt, det var troligen på 1840 talet som han planterade med hjälp av Särstaholms trädgårdsmästare, det säg man att en yrkesman varit med, för der fanns ordnat, som i en Herrgårds trädgård äpplen och päron av bästa sorter, samt en lång heck med svarta vinbärbuskar krusbärbuska stod mellan träden, körsbärs träden stod utmed gårdesgården, der intill Lupiner i alla farger, samt på lister pirenna vaxter av alla slag, samt åt sjösidan plommon & krikon, men så fick inte Peten mycket glädje av sin frukt som Greven kostat på honom, ty första frukten blev mogen så var frukt tyva framme, somliga spika igen fönsterlucka samt satte spjårn mot dörra

22. sen tog di fruckten, medan Peten satt fången
frucht villo alla ha men inte setta trån det
löna sig ej, Lävstaholms epple fans inte vid
Vürtemberg det var då bara en liten tebring
som trädgårdstorpären Bärnstu Olle skulle
hugga ikull när han röjde men Nilson kom
i redde den fina sorten, som nu fins vid nesten
varge nytt hem. Efter Peten var min svärfar
den som anlade största trädgårn vid Gustavs-
torp, der var nyodlat i byggd, men gården
var stubbar och tuvor, der villo Greve Gösta
ha sitt namn i nybyggda torpet, der var
en skvackelmosse när jag var barn, men
nu ett fint torp med stor trädgård 24 frucht
träed, därav 4 ar Lävstaholms träed, stor körsbär
trädgård, dito plommon, samt bärbuskar, nu
var svärfar, den högste på godset, vi var även
honnom tack skylteliga, ty tolv ar efter fick vi bli

skvackel-
mösa
Lodum pa-
luotte

23. egare till Gustavstorp, trädgården pyssla ja
om och öka till, med bärbuskar, hallon och
jordgubbar, jag var den första på godset
som satte jordgubbar femhundra plantor
det var i början av 1900 talet, då kunde ej
folk begripa vad jag plantera för skit, men
när landet stod som blod, då fick jag ven-
ner, till skiten jag satt.

Hallon sattes ej förren på 19, hundra 15, men
det var inte många plantor som sattes, det var
skolbarn som fick några i skolans trädgård,
jag satte femtio, di kosta tio öre styck.

1915

Min svärfar gav tio öre styck för frukt
träden i Särsta skolträdgård.

När lingonen plockades, kalla di lingofejda,
Lingonen bars hem i korgar av en, med en
grepet di kallades jolpärö kängär, di användes
till det och så, när det var jolpärö fejda.

Filverkas
i socknen
till var hst.

24. När di gick åt skogen, tog di på sig senaste skonna, ett par strumpskäft, med bandstumpar i sydda så de låg under foten sen knöts band om nerom knä, di kunde inte gå utan strumpskäft för di kunde bli ormbitna, på huve hade di hemvävda näsdukar, kjöla dem satte di upp med en knut, den kallades Esks-larsknut, ta inte på traser åt skogen för di kämmer ni nakiger hem. Bär skeppa gjorde di av näver, sen bans di ihop, antingen med granrötter eller med små vridna björkvidjor, skeppa gjordes till plocka bär i, mindre små te dricka ur dem hade di i fickan, ty kellar fans utmed vägar. I skogen fans även kellar mellan stenar fans det grönska, di var det kellaider. En sorts bärkorgar fans, som var gjorda av vicle, di var köpta av kringvandrande Småleuningar, eller Vesköttar, di va bastant

25. gjorda, men dom nendes di inte plocka bär i
det var torg-ä marknads korg, den skulle di
bra hängande på vinden, jag har skenkit en
sidan till museum. En korga kallades för
Hallsparnäckkorg, ä Fjälingskorg det var två
storlekar, di bärs alltid med ett rep över axla
hade di två korgar en på ryggen ä en på
bröste hopbunna, det kallades klev, på Asens
marknad, en i April ä en i September
fanns ätt vad inte Vingåkra kunde göra, det
fanns på min farfars vind en vidokorg med
lock, den var i fason som en stor Koväm
handtaget en rak kepp, som satt fastbunden
uppå vid den raka sidan som passa mot
person som bär, utbuckningen var bara på
utsidan. Alla bär bärs hem, men en kerra
tog somliga med sig så långt det gick to dra,
djert bär di, när di måste, vila di lite med ryggen

d 2. N-5.

26. mot en gärdsgärd, Gersgärd mot den kunde
di byta om axsel med klev.

14. En körbärs skog fanns vid alla hem
fast olika stora, vid mitt barndoms hem
Skogvaktare hemmet var körbärs skogen
lika stor som på någon bondgård, di satte
några telningar der, det var mycket stenigt
sen heggna di omkring, sen fick di sköta
sig själva, när bären började mogna, sköt
di ett par skator, som band fast på en
lång stång, den sattes upp i högsta träden
till en varnagel, di gjorde gubbar i satte
på stenger i träna, i spervelar som skramla
för vinden, på gårderna satte di upp spöken
gubbar i käringar så utstyrda, folk som
var osnygt kledda kalla di äkerspöken, den
der har e käring såm passar te kräkspöke.
Sperveln var gjord med fyra vingar på ett

hägna

=vådersnur-
ra

27. kors, det var fest på en stång så med ett häb
i stängen en finne gick runt, när sen vinden
högg i då skramla det. Men det fanns konst-
närer som gjorde husarer av trä med rörliga
armar, med ett träsvärd i vardera handen
di sattes upp på en stång på uthustake eller
gaveln på stugan, det kallades hökspöke, inte
undrar jag på om höken blev redd, pyrdliga
var dom, blåmålade med hvita tvärreder på
bröste. I närheten av många gammal
stuga, stod ett träd det var farmors träd,
hon hade satt äpplekerner, vid Hedden i
Vingaker står ett stort äppleträd, som äga-
rens mor satt kernar, det är fin frukt jag
har själv sett och smakat dem.

Vid Solberga satte sonen Pelle två körsbärs
kernar i en stenrös der han tog bort några
stenar i luckra upp jorden, av kernar blev

Obs!

= sing(?)

28. två stiligå träd lika stora med iviga kronor
det kemma han till minne, träden kallades
Pelles trån, han satte kerna 1864. men för
en tio år sen stod de kvar.

16. Skörden av frukten, gick så till, trädet
ristas var gång di ville ha, en speta opp
di rista allt va han orka, men det ristas
ej av mer en di behövde för gången, till
sist när det blev bara lite kvar di slog di
ner dom med en stång, det kallades ruskä
trä, ruskä ner epplen di påro, en eppletaga
va gjord av en rund trissa, som var hål borra
i runt, ett stort hål i mitten, i småhål sattes
rippinnar in, sen trycktes tagan på en stång
nu sattes den under epplen, di rycktes till di låg
epplen i tagan, plocka ner frukt det gjorde
di aldrig, ingen frukt gömdes till vintern
inga blev det heller över, för fans det två trån

29. inte mer på ställena, det var bara på Herrgård
ä dit gick di ä köpte, eller tog om nettra, men
di muta di gårdvalen. Alla plommon, samt
krikon skakä di ner somliga sade skakä trä
somliga sade ristä ner däim, di kvistar som
följde med ned kalla di brämningär, dä ä
sä pass ä brämningär unner trä di ha stuli
pära här i natt, dä ä best te laddä bissa mä
salt, eller settä ut rävsassa, te natta.

Gack ut ä skakä ner närä epylen sä ska
ja koka eppevelling te middag, det var slät-
velling som di koka epylebita i vatten ä
slog i sen vellinge va kokt, togs ett par
skedar sirap till dä vart det kalasmiddag.

17. Den första Söndagen i Augusti varge år
var det krusbärspredika vid Högsjö, all
ungdom gick dit, sen banan blev äkte di

30. Tåg som hade längsta vägen, då bjöd pojkar
sina festnör på tågresan, jag vill mins det
var 50 öre, många drenigar länte bondens
Hest, om han inte själv skulle dit med bär,
När det ringde samman skejde det med
Högsjö måttidsklocka, der begravdes ingen
inte ringdes det mer en engång klockantio,
när folket kom ut efter gudstjensten, de höll
alltid Stengärns Prest i min ungdom var det
Kumelin, ja då stod ak vid ak, ja även en
och annan dragkerra med korgar i, nu
skulle alla köpa, ett halstopp eller en kanna
eller ett stopp, men alla köpte bjöd samt åt
snytnäsduka, di fylldes, di var stora på den
tiden fickor å mössor, prisar hade inte seljare
på den tiden, det var så luggiga krusbär
mest vilda. Det var enda gången som di gick
till Högsjö Kyrka, till utsockuens Kyrka, gick ungdom
men

31. en gång varje sommar, men då talade aldrig
ett ord till varann, vi gick till Östravångers
Kyrka var sommar, men vi satt ihop & gick
? i en glunga, vi gick till Skelevi, en gång på
vintern en gång rodde vi på sommarn, men
ungdomen hade stora ögon på oss utbölingar.
Till Österåker gick ungdomen en gång kvar
sommars, men det var bortlagd när jag var
ung. Min mor sade, vi gick ginvägar, gång-
stigår, då vart då ginäre, & sen vilde vi oss på
hemvägen, vi bar kengo & strumpor på vägen.
Det fanns krusbär, klarbär, vinbär, samt även
karameller vid Kyrkmurn varje lördag.
Krusbärspredikan vid Flögsjö var ungdomens
stora dag, då fick all ungdom fritt hela den
maten det var krusbär, samt en snörgås i
fickan, så långt tillbaka, som när minna
förelärare var unga, gick då dit, sluta på 1890-talet.

32. 18. Alla lingon harpas på flektharpa,
Eubären harpas på samma sett, men
blåbären rallas på ett sofflock, som läg
på ett högt föremål, en hög benk, eller en
stol som läg något på, ett baktrog stod
under, åt bären te ralla i, en seck eller
en gammal skal breddes ut, med oppvikta
kanter så inte bären ralla ner på bachen
för di satt mest ute, för di ville inte ha blå
fleckar på golvet, bären ralla i den som
rensa, soya bort bladen med en visp i en
bunke som di höll i venster hand, eljest tvert
emot, om di var vensterhenta, någon renna
har jag aldrig sett, men jag såg husgum-
mer som rensa sina lingon i blåsvära, hon
stod på gården, i höll opp korgen högt, sen
fick bären rinna sakta ned på ett lakan
blesten förde bladen och annat från bären.

-skal

19. Kersbära snäppäs, skaft och blomma röjs av, di kokas till mos, både mogna, och kart det begravnas till pankaka, men karten lades i buteljör, sen slogs butellerna fulla med friskt vatten, det skulle kalasas på i jul.

Kersbären plockas blad o skaft bort, när di tönde korgen, di torkas, på träällor i bakungen efter baken, men så länge jörten fans torkas di på jörslagen, en liten burk sylt va di tvungna te ha ifall, det skulle bli något extra kalas begravning eller, kressning, Kersbärs sylt skulle vara te ostkaka, om det var fint. Lite kersbär stöttes i e malnugryta sen vreds massan genom en entresshandrik, ett skålpund socker till ett halstop saft kokas en timme, eller så länge det blev skum, slogs i buteljör sen saften kalnat, kokas hartsas, sylten kokas med lika delar bär o socker.

34. I min ungdom börga di plocka körsbär på
liten buteljer, sen slogs, en matsked ettika, två
matskedar socker på bären, kokas samtharsas.
I min barndom torka di krusbär, krikon ja
även plommon, av alla frukter och bär
kokas soppa, den kalla di för bullersä.

Alla vilda surrepplen surkartär, koka di sen
di vart torra, små korngryn i surkartabit
ihop slog det i tunn nykokt velling, det
var ibland nätvarsmäl.

Bon Olle i Appsalä va sjukan, di ville ha lite
bättre ätä, "hör du Ingri koka lite päroveling
utär di der surkartä lita säm du tog rett
på i grimmenga, dä va för ansju gätt dä.
Alla vilda epplen, surkartär tog di vara
på, i brist på brö dansär patten seger ordsp
äbet. Vid Dankerr på Spånga egor fins inte
ett fruktträd, det är nu ärendegård till Hansta.

Kerna togs ur körsbären med en häncil, vinbär
 användes bara te ätä av buska, alt frus togs
 bort med nypa, det kallades, snäppia bära.

Hallo ä mjölk ä gätt, men dä ä sä micke
 mask i dä, dä får slofsä mä, en kan inte
 sittä ä ögnä dä.

Dä ä mycke mask i hallona, ja kan inte
 äta dom sade jag, du ä bus tokuger vi ät
 hallo ä mjölk i jaftörse, dä va mörkt i köke
 ä vi säg inte en enclä mask, va dä när
 sä döe di dit di kämmer. Vä har du i
 skia sa di ät soldat Ekengren när han satt
 ä ät, det läg en stor spifluga i skeden, dä ä
 bära e flugä, han ät opp na, han va inte
 kräsmagar. Han ät sjeli döda djur, va, va e
 flugä för oteckt te ätä dä.

Blåbär kokas alldrig in bara torkas.

Men blåbär ä mjölk ät di mycket, men inte socker.

36.

Bär som äts till mjölk, bären slogs i ett stort fat mjölk som skummats, men det skulle vara god mjölk ä inte glänar, alla ät ur samma fat bröd till, det var blåbär. hallon. smulttron som äts på det viset. Di koka mycket blåbärsgröt, rågmjöl vispas i kokande vatten med en kräkla, med vensterhand sellas mjölet i, men sellä fint nu så dä inte blir kycklinga skullar sa själva te piga, det fick inte bli klimpar, när mjölet var irört slogs blåbären i ä fick koka lite, det var en god gröt sade di men jag har inte koka, inte heller äti den. Men blåbärskaka var mera allment bruk. När blåbären var som mest, var alla både stora och små svarta om mun, barna måla sig i hela ansikte syna, när di var med ä plocka, annars tror inte folk att dä finns nära. Det var en kort tid di tordes plocka dom.

sälas ~
sälas

= själva

37. Av hallonen gjorde di saft, bären klemdes
sönder med en träsked till mos, masken var
med massan lades ned i en stenkruka, en sked
ettlicka slogs på, en tallrick las över, krukkan
ställdes i källaren i åtta dagar, sen klemdes
massan genom en grov linnohanduk, saften
kokas en timme å skummas, ett skälpund
socker till ett halvstop saft, ett halvstop var två
kvarter, tre kvarter en liter.

Saften gömdes i källaren i många år, den
skulle vara ät fint fremmande, ät ät sjuka.
Körsvären stöttes med en trästöt av björk,
men det var inte stora partier som gick
ät till saft, det mesta torkas, till sojvor.
Odon kokas i vatten, reddes av med potatis
mjöl till tjockt mos, di bären togs bara
när det var brist på andra, di användes
ej till vinterbehov, svarta vinbär togs inte

38. vara på, en och an tyckte om dem ä' ät, men ingen använde dem till mat, eller till saft
huj då smakar, ä' läktär veggloss av dem.

Hjortron ät di både som röda, och som gula
då di var övermogna kallas di säppron, det
var ungdom och barn som gick till hjortron
mäsa, pläckä ä' ät, en näverskeppä tog di
mä sej, äm di inte ärkä ätä äpp alla, traw-
gula plockäs ä' ät, men det var mest barna
barnmagen ä' svinnmagen sade di gamla.

Fans en Ossel, den röva ungdomen om kvellen
på sina här, det fans di som slog ned ä' seu
fick di heta Osselbärsfoten så länge di levde,
här vid Vansala gick en gubbe då jag var
tre år, huve hengde på ena asseln, för sade
att han slagit ned ur ett träd, en snehare.

Hagtonsbären ät di och ä' äpp, samt yungfru
Maria bären, det var synd sådes det, men ändå

trängilla

39. ät di dom. Mos kallades allt som kokas av bär.
Lingon kokas i stora blanskurade kittlar av
koppar, di skuras med aska ä lite etticka, när
lingonen harpats rensas di inte vidare, utan slogs
ketteln fuller, inte så mycket vatten, det var
best med lite, när moset sluta jösa di var det
kokt, di slogs det i tunnan, en brenvins tunna
som ena gaveln slogs loss, den blev sen till
lock, mindre lustigt redde sig med en holk
av en ankare 15. kannor, inget socker kokas
i, inte sirap heller, till pannkaka rödes i
lite sirap, lite greddeblandad mjölk, något
annat sovel sägel fick di inte när di fick
lingon, eller blåbärsmos. jag har aldrig
hört eller sett att di stanya ihop råa bär
di som ej kokas, dom torka di. Ingen som
var född i Vingåker sade krösa, det sade
bara skojare när di kom ä tiggde även krösa

40. Ingen mer sylt kokas mer en körsbär med socker, söter sylt, kan ingä menskå ha råd te, nej surt skulle alt vara, sockret var di redde om. Sylt, och saft togs aldrig vatten till, bara lite till lingen, moset stog sig bettredån. Alt kallades mos, utom körsbären som di koka med socker det var sylt, lysstrett.

Ferksäppä epplen ferska skars i fyra bitar små paron kokas hela, lite körsbär, lite blåbär lite mogna krusbär samt plommon kokas i vatten reddes av med potatismjöl lite sirup stogs i, aldrig socker, ibland tog di honung, men serapen sötär bettra sacle di, somliga kalla den soypan mormors säppä. En del karär sa, fructsäppä det ä inget föcläne i bara brukfyllä, en ä tungger bara en går från bole, det fins storätare.

41. 29. Blåbär i lingon mos, va sovel till pankaka,
blåbärsmos till bröd, eller sirup, eller honung.

Blåbärskaka va vantigt när blåbärs tiden var.
Epple pankaka när eppla börja falla, päro-
velling, när päronen mogna, då va så gått
te få pärovelling av ferskå päron.

Inga andra kakor bakas en blåbärskaka,
På rengerige, jölpäro plockning, i fettisdän
skulle det vara jölpäropankaka i lingonmos
men fettisdän skulle det vara bura flesh
med mycke flät. Vid storbaken gjordes
bruding i stekpannor av kokta jölpäron
som stöttes sönder med rotmosstötet i en
gryta sen di skabats, ister smeltes i panna
först, sen vispas mjöl i lite mjölk salt
i lite kanel stöttes, allt rördes ihop slogs
i panna i gredlas i ugnen efter bake
lingonmos, eller smelt ister med mjölk i

flät-
flät

42. det blev scisen, eller däppen kalla di all scis,
på vintern fick di en fleskbit till, alt sovel delas
Lingornos cit di till paltbröd, det fick di hos
Presten och så, taka en gubbe om som sluckta
vid Prestgårn. Om någon blev högfrödig, då
sade di gamla, lingornose stiger i den der kan
tenka, en kan inte önska si nestä nått verre.

30. Spjulen skars i fyra delar, skaft, di blomma
samt kernar togs bort, di torkas i ungnen efter
baket på cillar, på cilla låg tjockt papper.

Päron förvellades i kokhett vatten, blomman togs
ur sen skars ett kors nära till skaftet, sen torkas
di hela med skaftet opp, alt på cillar, i bakugn.
Körstär torkas i bakugn, vid svag värme.

Blåbär torkas mycke i luften, på ett bord vid
gluggen på vinu, rörcles di ut tunt, di rensas
ej som skulle torkas, när bären va torra, blåstes
bladen bort, di förvaras i tygnäsar, hornsyltla

; p ovan!
i nedan!

43. av, serkar och gamla skjortor, i kistor uppå
vinden förvaras di, inom lås.

Tommon, klarbär, krikon, körsbär torkas på
pörlagen, så länge pörten fans, smulltron hallon
ö krusbär torkas into, di äts ferska.

På ungsbotten torka di allri, men efter bak
stekte di epylen ö surkart, ö torka fisk på
ungs rälm, där breddes ut haln fisken rensas ~~äriln~~
ö togs ur samt sköljdes, sen breddes han ut på
halnen, det var mest småfisk, geddo rensas ö
togs ur sköljdes skäläs. sen skars di itu i två
halvor som hengde i hop opp der huve setat
nu hengde di på en stäng i taket, en glugg
på vardera stuggaveln stod öppna, på golve
torkas humle, samt fläder och alt för helsen.
Samt tobaksblad hos rökgubbar, di gubba
som odla tobak ö rökte mycket pipa, dom
kalla di durkgubbar, ö stugan durkstuga.

44. Det var inte ungdomen som gick ihop för att skära frukt, det var gummo, bara di som bodde vermast, ä du sei Guss inderlit sneller ä hjälper mej skärä lite epple, eller päro, när unga sanner i kvell, sei ja får in läm mä ungen ä varmer, får unga si läm dä äter di äpp alla hopen, det var inte stora partier frukt på vart ställe, di köpte mest det di torke, drengar och piger väga inte röra det som fans vid stället dä stas för andra. Ringepplen fans inte i min barnedom, inte skatas någon frukt, man säg all dri något kernhus ligga, hela epple ät di opp utom skaftet, di som hjälpte varann bjöds på kaffe, när di skar frukt, en äppsittare kvell.

32. Den torkade besten frukten skulle vara till kalas soppor, det senere till vellingar dä tog di korngryn smigryn till. Kärstären som var torra ställes i nötel, ä kokas massan i vatten, silas

45 Ä kokas kräm av saften till kalasen, inte till annat
en kalas. Fruktsoppa användes mycket till
förning när det var ont om mjölk.

Till bröllop, kressning, barnseng, och flyttning⁽²⁾
skulle det vara förning, fruktsoppa, ersatte
gröt, Ölsoppa Örsupä till barnsengs kvinna, det
var endera fruktsoppa, eller Ölsoppa som di
bar till den som fått barn. Gröten var nummer
ett på bröllop, kressning, och flyttning, till dem
som kom flyttandes, inte di som flytta bort.
Bara ölsoppa kallades opphjälpavelling, den
kallades mest kokning.

När di koka små korngryn ä päron ihop ä
koka av med mjölk ä mjök det kalla di päro-
velling, koka di äpplebitar ä smågryn det kalla
äpplevelling, risgryn det nendes di inte ta dom köpta
di, dom skulle di ha till gröt om det blev något
i granskape, dä va inte nersgärs ta Lindarsbo, det

Lindahls
bod

46. var lägt till handelsbon, det köptes inte mer en
det di var trängna te ha, i vardaslag skulle di
inte henga leppen på kroken, di skulle äta
det di själva hade och gjorde iordning.

Kokning, Ölsoppa, och äpphyljvärevelling, var
det samma, hembgjord och malet malt fanns allti
när di fick reda på att någon i trakten skulle
få barn koka di upp ett par slevor matt samt
gjorde dricka, sen tredje dagen efter nedkomsten
var lagom te gå, en skåb eller en kruka av
koppar, eller messing, fylldes, små skorpar och
ringar lades utanfä, sen ströddes kanel och
socker på, i en karlad servett lades en stor
hvetekaka, samt kakor bra stora åt alla barna
även den nykomna, det blev ingen brist på
mat, en tio stycken kunde komma, alla i huse
åt kokning, den godaste åt hon som lag, di
andra fick få å barn äta, ja även tjänstfätko.

småbröd

47. När di gamla sluta med stellet, di sonen tog vid
så bestemde husgubben att de här trä då ä mitt
fars det inte mer en ett, då fick gubben två ett
annat trä körsbär, eller plommon. Vid Högbrun
skulle systerson två stellet gubben hade satt tre
trä epylen, ett stort päronträd stod vid logen
det viste ingen hur gammalt det var, men ingen
hade så bra päron, nu var det tillträddarens, men
ett epylträd ä däim ja satt vill ja ha, di det
fick han, han skötte sitt träd ä det blev så
mycke frukt, fast trä var lite, en dag sa torparen
trä hör mej te ja får görä utskyldo, han tog
trä, några månader efter när trädet stod fullt
med kart blåste hela trä sönder, samma dag
fick torparen grisar, alla grisa dog, di sa
husgubben "Pelle, han unde mej inte ha trä, men
vår herre tog två trä ä grisar för homet", en
husgubbe satte allt något trä, det gick sen i arv

48. bodde husgubbens i en kammer i samma stuga
så va det allti ett träd som var di gamlas, men
skörden blev klen, för det var för mycke ätgubbs
Husgubba satte körbärs terningar inom gersgård
i tepper som di odla i hagen, stjert fick husgub-
ben det hans far haft, det träd gubben hade
fick heta, efter gubben. På Solberga gård står en
stor lönn, en dreng hos farfar kom en kveffran
herrgård med ett lito träd som han fått i skol-
trädgård, der han arbetade den dagen, nu heter
lönnen yönäs lönn. Samma kveff satte Skbergs
son ett likadant träd, det är lika stort en lönn.
När en bonde skulle stuta ä bli husgubbe, så
var egaren till gården med ä bestemde vad
husgubben skulle få ä var han fick odla ät sig
ä hur många skörden han fick ta på det han
odlat. Skattbönder di gav husgubben vist av alt
mjök, mjöb ertes och grön, samt frucht om det fans.

49. 34. Jag vet alldrig att di köpte annan frukt
i handelsbon till soppa, mer en russin samt
sviskon, mest russin, fikompaltar köpte di nå
gång te bjuda barna, jag såg alldrig att di
sålde hvarken torr eller rå frukt i handelsbon,
bara russin, sviskon, samt fikompalt, det köptes
lite bara till kalas, korinter såg jag inte fören
jag blev eldre. Bara Hallon, och Hårsbär
gjorde di saft av, men det gjordes bara några
kvartersbuteljer, jag såg alldrig någon saft
hos mormor, inte heller hos farmor, jag tror
inte det var brukligt, mer en på Herrgårdan.
Alldrig fans saft te köpa, di gjorde lite saft
som jag mins, di vispa gredde å saft ihop
det användes till risgrynspudding på kalas.
Eller koka di saftsås, av saft och vatten till-
det rördes lite potatismjöl med vatten å rördes i
så det blev en tunn sås, pudding va på alla kalas.

50. jag har aldrig hört att någon gjort vin,
inte heller sirup, men av saften i björk gjorde
di dricka, men jag hörde att lakris kokas
av oss blod, ä saltpetter av Konas urin.

Etticka har jag hört att di gjorde av surkast
malde dem på potatiskvarn, sen tog di rönn-
bär till, det fick stå i gäsa i ett träkärl i
flere veckor, sen silas det tunna av, ä tappas
på buteljör, jag har aldrig sett någon som
gjort det.

Nypon tog di aldrig reda på, när jag var
ung, jag såg ingen sådant soppa fören jag
tog ä koka själv.

När di förvelde påron koka di tungen
i spadet. En dreng sade, aldri ken en
bli så mettes, säm när en får ätå tingo-
mos ä jolyära, det var surt mos med mjölk.

51. Rubarber fanns inte på något ställe i Vingåker
som jag såg förrän på 1880 talet, jag fick en
rot av Mester Nilson vid Beckersjö, han sade
för mig hur de skulle användas, men sådant
skit sade de gamla, kan gärna herrskapa
ta i sej, då är inte för arbetsfärligt te äta, men
det blev på 1890 talet mer merdärent så
de satte en rot. När jag på början av 1900
talet började med att sätta tomater, bjöd jag en
torpare en granne på en stor mogen tomat
han bet i den så spotta samt sade, lett kriten
ha då de ska ha, nu fins tomat på många
ställen, jag bjöd en arbetare som var inne
hos mig på en röd tomat, som jag såg att
han gerne ville ha, men han spotta ut den
tyvärr, men ge mej en säm ja ska ge mi
kärning när ja kommer hem, då skulle vara
bra kolit te få så henne spy.

Bör excel per
7. N-5
30/4 1938.